

indukálhattak (HAJDÚ 1974: 182). Egy-egy középkorú személy viseli őket (MB, K), akikre tréfás névként ragasztották legénykorukban, eredeti hangulatukat az indukált közszavak (*pici, picurka*) jelentése folytán őrizhették meg. Szintén egyetlen legény becézőneve a *Pipi* (VA), mely akár a fentiekhez hasonló módon vagy néveleji hangcsoportismétléssel is alakulhatott. Az első szótag magánhangzóját váltja veláriszá a *Pupi*, mely azonban az előbbtől függetlenül keletkezhetett, mert máshol (KSzK-Zt) egy középkorú személy nevéként fordul elő.

A *Pityuli* és a *Pitálá -l* típusú képzőkkel létrehozott, jellegzetesen gyermeknyelvben élő alakulatok, az elsővel egy nagyapa becézi *Pityu* nevű unokáját (KD), a másikkal a pajtások nevezik így egy *Pista* nevű társukat (KSzK-Zt).

Nem tekinthető az *István* keresztnév becézőnévének az *Öcsi, Öcsike*, mégis jeleznünk kell, hogy főleg a fiatal és gyermekkorú Istvánok közül jónéhányat így szólítanak a következő kalotaszegi falvakban: KSzK-Zt, BH, K, Ny, E, M, Bá.

Az *István* keresztnévnek és élő nyelvbéli becéző változatainak megbecsültsége, „első név” volta Kalotaszegen együtt jár névnapjának – mely ráadásul a karácsonyi ünnepkör idejére esik – kiemelt jelentőségével, amikor a szinte minden családban jelen levő *István*-okat sokféle rigmussal köszöntik. Közülük idézek egyet (VASAS–SALAMON 1986: 296) ünnepeltünknek:

Kívánom, hogy éljen az István sokáig
Híre emelkedjék csillagok boltjáig,
A földön élj víg napokat,
Kívánom, hogy élj sokakat.

Irodalom:

- HAJDÚ MIHÁLY 1974. *Magyar becézőnevek (1770–1970)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
HAJDÚ MIHÁLY 1994. *Magyar tulajdonnevek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
LADÓ JÁNOS – BÍRÓ ÁGNES 1997. *Magyar utónévkönyv*. Vince Kiadó, Budapest.
VASAS SAMU – SALAMON ANIKÓ 1986. *Kalotaszegi ünnepek*. Gondolat, Budapest.

B. GERGELY PIROSKA

A GERMÁN NEVEK TOVÁBBÉLÉSE HOLLANDIÁBAN

1. Arról, hogy milyen változások zajlottak le a magyar keresztnévkincsben az évszázadok folyamán, már sokat olvashattak a névtannal foglalkozók. Ismert tény az is, hogy a Budai Zsinat hatására nagymértékben csökken az eredeti magyar nevek száma, s csak néhány eredeti és teremtett név élvez a mai napig némi népszerűséget (*Attila, Zsolt, Csaba, Ákos, Réka, Enikő, Csilla* stb.). A holland névanyagot vizsgálva felmerült bennem a kérdés, miként alakulhatott az ősgermán nevek sorsa a holland névkincs változásai folyamán. Volt-e és van-e lehetőségük e neveknek arra, hogy ne nyelje el őket a feledés homálya? Célszerű lenne ezeket a neveket alaposabban összevetni magyar névkincs eredeti neveinek történetével, azonban a terjedelmi korlátok miatt ettől most el kell

tekintenem. Mielőtt azonban részletesebb elemzésbe kezdenék, érdemes néhány pontban feleleveníteni, honnan is ered a holland nyelv.

Az indoeurópai nyelvcsaládból néhány századdal időszámításunk előtt váltak ki a germán dialektusok. Körülbelül a Kr. u. IV. századtól további differenciálódás történt, s a germán további három nagy dialektusra szakadt. Ennek egyike a nyugati germán, amelynek az ún. kontinentális germán ágából fejlődött a holland nyelv, az ún. ingvaeonból pedig az angol és a fríz. (VAN DER WAL 1992.) A frízt azért kell megemlítenem, mert Friesland Hollandia része, és a gyűjtések némelyikében találhatók fríz nevek, a germán nevek mellett. Bár külön csoportként, mégis a névkincs legarchaikusabb rétegéhez tartoznak. A flandriai névanyagot vizsgálni most nem áll módomban, mert ehhez nagyobb terjedelem és bővebb flamand szakirodalom szükségeltetne. Készülőben lévő doktori disszertációmban azonban érinteni fogom ezt a területet is a magyar keresztnévtörténettel való összehasonlításban.

Az első óholland nyelvemlékek a Kr. u. X. századból származnak. A germán névanyag rekonstruálásában az ókori szerzők művei, a rovásírásos emlékek, a germán versek, krónikák, az angolszász vidékeken fennmaradt diptichonok és a helynevek vannak a nyelvészek segítségére.

2. A mai holland névállomány alapját, legrégebbi rétegét azok a nevek alkotják, amelyeket a germán nyelvű népek viseltek, Nyugat-, Közép-, Észak- és Kelet-Európában időszámításunk kezdetének környékén. A germán névrendszernek és németalföldi továbbélésének alapos leírását VAN DER SCHAAR doktori disszertációjában (1953) valamint EBELINGnek a személynévadás történetét összefoglaló munkájában találhatjuk (1993).

A Kr. u. VII. századtól valószínűleg Hollandia egész területén germán nevet viselt a lakosság. A különböző forrásokban: latin nyelvű oklevelekben, birtokösszeírásokban, martirológiumokban 1100-ig körülbelül 350 női és 2350 férfinévet jegyeztek fel. Ez alapján gazdag névrendszer tárul elénk. A germán névkincsben léteztek egytagú és kéttagú nevek, bár az első típusból lényegesen kevesebb. Emellett kifejlődtek az ezekből a nevekből rövidített formák. Ezek bemutatására EBELING jobbágyok neveit használja fel az Utrechti Oklevéltárból, a X. századból. A kéttagú nevek képzésére főneveket (FN) és mellékneveket (MN) használtak a névalkotók: FN + FN: *Luid-rad* = 'nép' + 'tanács'; FN + MN: *Rad-berth* = 'tanács' + 'fényes'; MN + FN: *Ald- (w)olf* = 'öreg' + 'farkas'; MN + MN: *Ald-bert* = 'öreg' + 'fényes' (EBELING 1993: 17).

A nevek alkotásakor fontos szempont, hogy azok második tagja egyértelműen meghatározza, mi a névviselő neve. A *Ger-helm* nevet minden bizonnyal egy férfi viselte, hiszen a *helm* 'sisak' hímnemű szó. A *Si-burg* csak női név lehet, mert a *burg* 'város' jelentésű szó nőnemű. Az első tagnak nincs szerepe abban, hogy ki kaphatja a nevet, a *Helm-truth* női, a *Burg-hard* férfinév. Ebben a pozícióban még semleges nemű szavak is állhatnak, mint például a *megin-* 'erő' vagy a *magin-* 'sors' köznevek.

Ami a melléknevek használati szabályait illeti, ezek is rendre meghatározzák, hogy milyen nemű az adott név viselője, mégpedig a jelentésük alapján. Így állnak második elemként olyan melléknevek a férfinévekben, mint *-bald* 'bátor', *-berth* 'fényes, híres' vagy *-hard* 'kemény, bátor', például *Saxbald*, *Everbald*, *Ricbald*, *Reginbert*. A női ne-

vekben pedig *-lindi/lithi* 'lány, gyengéd', *-sui(n)th(i)* 'erős, értelmes'; például *Thiatlind*, *Frithesuind*. Mindezekon felül a következőkre kellett még figyelni egy kéttagú név alkotásánál: nem rímelhettek a tagok, vagyis a **wald-bald* nem lett volna helyes forma; a tagok nem kezdődhettek ugyanazzal a hanggal, mint például a **wald-ward* összetételben; és a második tag nem kezdődhetett magánhangzóval. Bár találkozhatunk *-ald* vagy *-olf* szavakkal második tagként (*Folk-olf*), de ezek a *-wald* és *-wolf* névalkotó köznevek kezdő mássalhangzóinak későbbi kopásával jöttek létre. (EBELING 1993: 18.)

A germán névadás jellemzője tehát a két tagból összetevődő név. VAN DER SCHAAR azt feltételezi, hogy ez az összetett név nem a germán korban fejlődött ki, hanem jóval régebbi időkre megy vissza, nevezetesen az indogermán korba. Több példát is találhatunk munkájában indogermán nyelvekből. **kluto* – 'híres': a szanszkritban *Sruta-magha*, az ónémetben *Hludolf*; vagy a **teuto* – 'nép': a gallban *Touto-rlx*, az ófelnémetben *Diot-rih* (VAN DER SCHAAR 1953: 14). A kelta nyelvben is az összetett nevek a jellemzők. Igen nehéz lenne pontosan megmondani, hogy miként befolyásolta a germánt a kelta nyelv. Annyi bizonyos, hogy például a számos névben előforduló *-rijk* 'erős, hatalmas' köznév kelta hatásra utal – a germán **rik-s* a kelta **riks* szóból ered (VAN DER SCHAAR 1953: 37).

A szláv nevekkel kapcsolatban is jól tudjuk, hogy azok összetettek. Mint majd a germán nevek szemantikai jellemzőinél látni fogjuk, ezekben a nevekben is kívánság rejlik. Az olyan nevek második tagja mint *Wladimir*, *Wolodimér* vagy *Kasimir* ugyanarra a szóra vezethető vissza, mint a germán *Waldemar*. A *-mer* köznév jelentéséről egyébként az olvasható a VAN DER SCHAAR és DOREEN GERRITZEN által összeállított keresztnevsztárban, hogy az 'híres' jelentésben áll a nevekben, a 'béke, világ' jelentés csak népetimológias fejlődés (VAN DER SCHAAR 2002: 411). A felsoroltak tehát mind azt bizonyítják, hogy a két tagból felépülő név indogermán örökség.

Ha a germán nevek tematikáját nézzük, azok a következő szemantikai mezőből táplálkoznak: hírnév, bátorság, tisztelet, uralkodás; család, rokonság; vallás és mitológia; állatok – tükrözve e nép karakterét. (L. KÁLMÁN BÉLA csoportosítását, aki kilenc jelentéstani csoportba sorolja e kéttagú neveket az alkotóelemek egyikét alapul véve: KÁLMÁN 1989: 28.) Nagy részük tehát metaforikus kívánságnév. Arról mesélnek, hogy a germánok mit becsültek legtöbbre: az erőt, a harcot, a bátorságot, a dicsőséget, a fegyvereket, a győzelmet és a békét. Az állatnevek is nagyon kedveltek voltak: a medve, a farkas, a holló, a sas, a vaddisznó számos germán névben előfordul. A legrégebbi kombináció talán a *Wolf-hard* típusú név, mert ebben könnyű a metafora feloldása: (az újszülött legyen) olyan erős, mint a farkas. (VAN DER SCHAAR 1953: 45.) A germán törzsek minden bizonnyal tisztelték ezeket az állatokat, s a legtöbb ezek közül a germán mitológiában is megtalálható, totemisztikus jellegű név. Ám ez utóbbi nem feltétlenül jelenti azt, hogy az állatneveket a mitológiából kölcsönözték, sokkal inkább ezeknek az állatoknak a mindennapi életükben való részvétele lehetett a névmotiváció. Ezt támasztják alá az olyan közszoói nevek is mint a *Hond* 'kutya' vagy *Valk* 'sólyom'. (VAN DER SCHAAR 1953: 40.)

A teofor név a nyugati germánoknál csupán néhány esetben fordul elő, csak az *ans*-elemet tartalmazó egy-két névben (*Ansgar*), valamint a *god*- és *alf*-tagot tartalmazó nevekben. Ha hihetünk BACHnak, akkor ennek az lehet az oka, hogy a nyugati germán

népeknél a kereszténység felvételével nem volt idő arra, hogy a germán istenek egyáltalán népszerűek legyenek, beépülve a köztudatba, míg az északi germánoknál, ahova csak később jutott el a kereszténység, nagy számban fordulnak elő teofor nevek, hiszen ott volt idő a kifejlődésükre (VAN DER SCHAAR 1953: 36). Néhány népnév is előfordul a germán nevekben, nagy valószínűséggel a származás megjelölésére, vagy névviselőnek az adott nép elleni harcban nyújtott érdemeiért.

Az egytagú nevek legtöbbje a kéttagú nevekből jött létre rövidüléssel, de igen csekély számban találunk egytagúként létrejött neveket is. Ilyen a *Karl* 'férfi', *Bruno* 'a barna', vagy rokoni kapcsolatok kifejezői *Manno* 'férfi, férj' és *Wiva* 'nő, feleség' (EBELING 1993: 19). Felvetődik a kérdés: melyik forma létezett előbb, az egy- vagy a kéttagú? Vagy egymás mellett léteztek? STARK és WINKLER úgy gondolják, hogy a kéttagú nevek a rokonok vagy szülők egytagú neveinek összefűzéséből jöttek létre. WINKLER szerint a németalföldiek ősei egytagú neveket viseltek. Minél régebbi forrásokat veszünk kézbe, amelyekben a germánokról írnak, annál egyszerűbbek a nevek: *Abo*, *Athal*, *Bercht*, *Dodo*, *Edo*, *Gero* stb. Ám WINKLER a fríz neveket vizsgálva látja ezt így, s újabb bizonytalanság merül fel: egytagúak voltak-e ezek a nevek, vagy inkább egy elhomályosult névrövidülés eredményei? (VAN DER SCHAAR 1953: 45.)

A rövidüléssel létrejött alakoknak mindenesetre három fajtáját különböztethetjük meg: egy- és kéttagú rövidüléssel alakokat, illetve ezek képzővel ellátott formáit. 1. Az egytagúvá rövidülés azt jelenti, hogy az egyik tagot teljes egészében elhagyták a névből: *Bert* < *Reinbert*, *Wulf* < *Wulfbold*. Az utóbbi forma általánosabb, mert a kéttagú nevekben a hangsúly legtöbbször az első tagra esik. 2. A kéttagú rövidülések a név mindkét tagjából megőriznek valamit. A hangsúlyból következően az első tag általában teljes egészében vagy nagy részében megmarad, a második pedig rövidül: *Tieb* (a *Tie* a *thiat* 'nép' rövidülése lehet a *-b(o)* pedig egy *b*-vel kezdődő köznéve: *-bald*, *-bert*, *-bern*). 3. A harmadik csoportot azok a rövidített nevek alkotják, amelyekhez egy képző társul. Ha az előző *Tiebo* példát vesszük, amelyben a második tag egy mássalhangzóvá redukálódott, ki kell egészülnie egy nemet meghatározó képzővel. A férfineveknél ez az *-o*, a női nevek esetében pedig az *-a*. Produktív képzők még ebben a csoportban: *-i* (*Tedi*: *thiat* 'nép', XI. század vége, Groningen tartomány); *-in* (*Tiedein*: *thiat* 'nép', XI. század második fele, Dél-Hollandia tartomány); *-z* (*Tiazo*: *thiat* 'nép', XI. század vége, Groningen tartomány); *-l* (*Widelo*: *wid* 'széles', 1040, Deventer, Overijssel tartomány); *-k*: (*Immuko*: *irmin* 'hatalmas', XI. század eleje, Utrecht tartomány). (A területi elhelyezést segíti a tanulmány végén található térkép.)

Ezek a képzők bokrot alkotva is megjelentek a nevek végén. Ezekkel kapcsolatban sajnos utalást arra sehol nem találtam, hogy férfi- vagy női nevekhez kapcsolódtak-e. Észak-Hollandiában (tartomány) például a *-k* + *-in* és az *-l* + *-in* képzőbokról volt népszerű (*Bettekin*, *Dodolin*), de a többi felsorolt képző is előfordul az *-in* képzővel. Ezek a képzők kicsinyítő képzőként a mai holland becenevekben is produktívak: *Roelfke*, *Roelfin*. Hogy az óhollandban is ez volt-e a szerepük, az a mai napig kérdés maradt. (EBELING 1993: 19.)

Létezik még a germán neveknek egy különleges csoportja, amely szintén névrövidüléssel keletkezett neveket foglal magában, s amelyeket dajkanyelvi neveknek fordíthatnánk (lalnamen). Ez megnevezés olyan nevekre vonatkozik, amelyeket a gyermek-

nyelv alkothatott, asszimilációval, rövidítéssel megkönnyítve azok kiejtését. Az Utrechti Oklevéltárban, amelyből minden eddigi példa származik, találhatjuk a *Poppo* és *Betto* nevet, s ez utóbbinak talán a *berth/berht* 'fényes, híres' köznévfő lehet az alapja (EBELING 1993: 19).

A nevek összetételének, ismétlődésének hátterében kétségkívül a névöröklés áll, amely a holland névadásban a mai napig hagyomány, ha nem is ebben a formában. Erre az első példa a már említett forrásban 867-ből *Liudricus* és fia *Liudricus*. Ez a névátvitel legjobban átlátható formája, egyszerű ismétléssel száll a név apáról, anyáról, nagyszülő-ről stb. a gyermekekre.

A másik, a Kr. u. I. századtól már megtalálható névöröklési forma, ha gyerekek összetett neveiben a szülők vagy más rokonok neveinek tagjai jelennek meg. A fentiekben erre rengeteg példa olvasható. A VIII. századtól már szinte csak ilyen neveket találunk: *Frigart* két fia *Friduwic* és *Friburch* (VIII. század vége), két testvér *Otravan* és *Liutrvan* (960) (VAN DER SCHAAR 1953: 50). Az Észak-Brabanti Oklevéltárból (VIII. század eleje) származó példák: apa *Hildibold*, fia *Aengilbald*; apa *Gaotbert*, fiai *Verengaot* és *Aengelbert* (EBELING 1993: 20). Ebben az oklevéltárban sajnálatos módon nem szerepelnek az anyák nevei, de más forrásokból kiderül, hogy természetesen ezek is szerepet játszottak a névöröklésben. A német nyelvész SCHRÖDER éppen a nagyon hiányos forrásanyag folytán egy fiktív, de korántsem elképzelhetetlen családot talált ki, hogy illusztrálja, milyen lehetőségek álltak a germán ősök rendelkezésére. Az apa kitá-lált neve *Hildebrant*, az anyáé *Gertrud*; fiaik lehetnének *Gerbrant*, *Trudbrant*, *Hildger*, *Brantger*, *Trudger*; lányaik pedig *Hiltrud*, *Brantrud*, *Gerhild*, *Branthild*, *Trudhild* (EBELING 1993: 18).

További valós példák *Eisbern* és *Altbern* fríz fivérek neve, vagy a *Heribrant*, *Hiltibrant*, *Hadubrant* nagyapa, apa, fiú sor a VIII. századi Hildebrand-énekből. Ezek a nevek kétszeresen is alliterálnak, amely szintén az összetartozást fejezi ki. E neveket hallva a névvonatköztetés is eszünkbe juthat. VIII. századi adat még: *Waltbertus* és felesége, *Radhildis* lányuknak a *Waldrada* nevet adták, *Ingobodus* pedig *Adalbodus* és *Ingildis* fia. Ennek a mechanikus névalkotási módnak eredménye az, hogy a két névalkotó elem névvé válása már nem eredményez jelentéssel bíró nevet, holott a legkorábbi időkben valószínűleg még értelmes közzszo-i jelentéssel bírtak az összetett nevek. A nevek megkülönböztetésére szolgáló második tag kiválasztására ellenben még ügyeltek. A jelenséget, hogy már nem voltak tekintettel a nevek jelentésére, úgy magyarázzák a holland és német nyelvészek, hogy a két tagból össze tevődött értelmetlen nevek inkább a költői képzelet szüleményiként foghatók fel. A *Fredegonde* női név például az óholland *frithu* 'béke' és a *gund* 'háború' közzsóból áll, s ez jól láttatja az előbbieket. (VAN DER SCHAAR 1953: 70.)

Később eltűnik a női és férfinevek második tagjának megválasztásában mutatkozó különbség is. Ez is az előbb elmondottakra utal: már nem értik a szavak jelentését. Talán már nem is fontos a jelentés, hiszen a név így is betölti identifikáló funkcióját. Népetimológias magyarázatok is kezdenek kialakulni, s később a kereszténység felvételével megszaporodó idegen női nevek rövid alakjai egybeeshetnek a germán férfinevek rövid alakjaival. Jó példa erre az *Els*. Női névként az *Elisabeth* rövidített formája lehet, ugyanakkor a germán *Elso* férfinév is (VAN DE SCHAAR 1953: 41). Gondoljunk csak a magyar

Magda név kétféle lehetséges etimonjára. Az idegen nevek beáramlásának másik hatása az, hogy női neveket lehet képezni férfinévekből, főleg latin hatásra: *Jacob – Jacoba* (bár ez az *-a* képző valószínűleg ősgermán eredetű, esetleg egybeesik azzal), vagy kicsinyítő képzővel: *Gerrit – Gerritje*. A germán nevek alkotásának régi alapelveivel ellentétben az egy néven belüli alliteráció is előfordul már: *Herhardus* (1050). (VAN DER SCHAAR 1953: 94.) Ez a példa is azt mutatja, mennyire feledésbe merültek a germán nevek alkotásának szabályai a XI. századra.

Az ismétléses és az összetétellel létrejött névátvitel sokáig élt egymás mellett, majd a variációval alakult nevek kikopásával egyre nagyobb teret nyert a pusztá ismétléses, klasszikus névöröklés. A XI–XII. században már jól észlelhető, hogy egyre kevesebb az új keletkezésű nevek száma, s igaz ez a képzős alakulatokra is. S éppen ez az az időszak, amikor dél felől, először tehát Flandriában észlelhetően, az újlatin nyelvű országokból „keresztény-idegen” nevek özönlenek be. (EBELING 1993: 21.) A VAN DER SCHAAR által gyűjtött Észak- és Dél-Hollandia tartománybeli anyagban a következő jövevénynévek találhatók meg először. Az első név az Ótestamentumból a *Jonas* (1101), az Újtestamentumból *Andreas* (901), az első szentnév *Maarten* (< *Martinus*) (1118), az első feljegyzett női jövevénynév a *Petronilla* (1120).

3. Az alábbiakban különböző, már feldolgozott és még feldolgozatlan gyűjtésekből mintát véve próbálók képet nyújtani a germán nevek továbbéléséről. A számomra elérhető szakirodalmat átolvasva az az általános tapasztalatom, hogy külön ezzel a kérdéssel nem foglalkoznak a holland nyelvészek. Mielőtt a rendelkezésemre álló szakirodalom alapján a névdívat századokra bontott, lehetőség szerint részletes elemzésébe fognék, érdemes röviden vázolni, hogy az egyes korokban milyen törvényi korlátozásai léteztek a névválasztásnak.

A fent említett korai, íratlan szabályok mellett az idő múlásával természetesen egyre nagyobb számban készültek írásos törvények, szabályozások a névadásról. Ezek kezdetben az egyháztól, majd az államtól származtak. Az egyház csak meglehetősen későn szabályozta a névadást. Hiába ösztönözte a germánokat Chrysostomus és Ambrosius már a IV. század végén egyházi nevek adására, mégis századok teltek el azok kötelezővé válásáig. A divaton és kötelezettségen kívül természetesen más is közrejátszott az egyházi nevek népszerűvé válásában. Bizonyosan az a XII–XIII. századi gondolat is, hogy a szent nevének viselésével valami a szent hitéből, erejéből a viselőre száll, de ennek vélhetően ősvallási alapja van. A bencések, dominikánusok, ferencesek és premonstreiek növekvő tevékenységével is nő a hívők száma, és a szentek tisztelete. Persze az ősi hitvilágot sem lehetett véglegesen kiűzni a kultúrából. Így kötődött össze például népetimológias magyarázattal Szent Balázs (*Blasius*) neve a húgyhólyag (*blaas*) betegségeivel. A gyógyuláshoz ezt a szentet hívták segítségül. A jövevénynévek jelentésének azonban már semmi jelentősége nem volt, hiszen ez már a kéttagú germán nevek használatakor sem volt szempont.

A szentek után kapott nevek tehát nagy változást idéznek elő a névöröklésben, de hogy miként alakult a keresztnevek, és ezzel együtt a keresztnévként adott germán nevek sorsa, arról bővebben a következő fejezetben. A 42 utrechti püspökből például 696 és 1322 között csupán ötnek nem volt germán neve (VAN DER SCHAAR 1953: 107).

SCHRÖDER szerint még 1250-ben is az az általános, hogy a 30-40-es létszámú kolostorok közül csak egy-két szerzetest találni *Johannes* névvel, a többinek germán neve van (VAN DER SCHAAR 1953: 69). Az egyház természetesen szorgalmazta a bibliai és martírológiumi nevek elterjedését, és ezzel a germán névadás életben maradását segítette. A germán eredetű szentek neveivel a régi névadás is továbbélt. E nevek az ország egyes területein változó gyakorisággal jelentkeztek, a szent népszerűségétől függően. Az eredeti névadás továbbélése ilyen módon nem egyedi, hanem európai jelenség. BAÁN KÁLMÁN is egész sor magyar egyházi személyt sorol fel, akik eredeti magyar nevet viselnek: *Aba*, bácsi kanonok 1158; *Babos*, győri kanonok 1229; *Buda*, szerzetes 1199; *Regöls*, plébános 1288; *Üzbég*, püspök 1156 (BAÁN 1944: 5). Az idegen nevek széles körben való elterjedését VAN DER SCHAAR szerint is inkább divatjelenségnek kell felfognunk; emiatt alakulhatott úgy, hogy Hollandia déli részén az idegen nevek jóval gyakoribbak, mint északon (VAN DER SCHAAR 1953: 68).

Még egy oka lehet annak, hogy a korai keresztény szenteknek megmarad a germán nevük. Szerepet játszhatott ebben a germánoknak egy, a névvisseléssel kapcsolatos hiedelme is. VAN DER SCHAAR említi, hogy a germán népeknél nagyon ritkán fordul elő névváltoztatás. Úgy tartották, hogy a gyermek nevét nem tanácsos megváltoztatni, mert a régi név eldobásával az azzal kapott áldás is eltűnik, és a név korábbi viselőjét – aki ezáltal a gyermek védőszentje is – megsértik.

Arról már volt szó, hogy az egyház a középkorban meglehetősen későn lát hozzá a keresztnévadás szabályozásához. Növekvő befolyása inkább csak a keresztnevek anyakönyvbe vezetésekor tapasztalható, persze csak a pap szóbeli tanácsa formájában, mely természetesen az egyházi nevek választását szorgalmazza. Az 1538-as Bordeaux-i és az 1545–1563-as Tridenti Zsinat fogalmaz meg először tiltásokat a katolikus névadást illetően. Az elsőként említett zsinaton arról határoztak, hogy ótestamentumi neveket a katolikusok ne használjanak, mert az protestáns szokás. A második zsinat viszont egyértelműen kijelenti, hogy a megkeresztelendők szüleinek tiltsák meg a „pogányok és főleg gonosztevők” neveinek választását, s a neveken keresztül mutakozzék meg keresztény voltak. (EBELING 1993: 47.)

Az 1594–1792-ig terjedő időszakban a világi méltóságok több kísérletet tesznek arra, hogy az anyakönyvek bejegyzési módszereit szabályozzák, egységesítsék. Ezek a törvények értelemszerűen már inkább a családnevek szabályozását foglalják magukban, megismétlik az egyház többszöri ajánlását. A keresztnevek kiválasztásában vegyék figyelembe a kalendáriumokat, és válasszanak olyan neveket, amelyek a nép történelme (ezzel főleg a görög, római és a bibliai történelemre gondoltak) folyamán már használatosak voltak, de csak 395-ig, ugyanis ez az év a franciák szerint a középkor kezdete. Ez a korszak már a francia uralom és törvénykezés időszaka. A hollandoknál természetesen más is nevek álltak a kalendáriumokban, mint a franciáknál, arról nem is beszélve, hogy történelmükben is más nevek voltak használatosak, mint megszállóiknál. (EBELING 1993: 48.) Egy 1815-ös határozat úgy próbálja ezeket a nehézségeket kiküszöbölni, hogy egy határozatban az „ősidőktől” fogva használatos neveket is engedélyezi. Ezt még számos, a szigorú francia törvényeket enyhítő záradék követi, több-kevesebb eredménnyel.

1970-ben születik egy jóval toleránsabban megfogalmazott törvény. Ebben a következőket olvashatjuk: a névnek még a gyermek nemét sem kötelező mutatnia; minden

létező keresztnév választható, de az anyakönyvvezető tanácsolhatja, hogy bizonyos neveket ne válasszanak a szülők: a nem illendőeket, és azokat, amelyek családnévként is használatosak (kivéve persze a keresztnévi eredetűeket). Ez utóbbi kitételek újabb kérdéseket szülnek. Manapság már arra is több példa akad, hogy ugyanazon anyakönyvvezető először megtiltja – például 1985-ben a *Gheisa* ('gésa') nevet –, majd pár évvel később, 1990-ben engedélyezi azt; bár ez sem csak holland jelenség. Pontosán ebben az évben az anyakönyvvezetők munkáját megkönnyítendő listát készítettek a marokkói keresztnevokről. (EBELING 1993: 50.) Hogy gondol-e még valaki a germán nevekre a 90-es években, arról az alábbiakban lesz szó.

A nevek használatának törvénybe iktatott hátterén, a formai változatosságon túl igen lényeges az, hogy az évszázadok folyamán miként változott elterjedtségük, népszerűségük. E vizsgálati szempontokat most csak a germán nevek körében alkalmazom.

Az alábbi hat korszak vizsgálatában számos holland településnév fordul elő. A könnyebb tájékozódás végett a tanulmány végén nagyobb régiókra osztott térkép található tartományokkal együtt. Ezek neveit a szövegben minden esetben jelzem a település- és tájnevek mellett.

3.1. A XIII–XIV. század. — Láttuk, hogy a XII. századig miképpen alakult a névhasználat. A következő két századra vonatkozóan VAN DER SCHAAR gyűjtésében Észak- és Dél-Hollandia tartományban a következő germán férfinameknek gyakorisága a legnagyobb: 1. *Dietrijc*, *Dirk*, 2. *Willem*, 3. *Gerard*, 4. *Hendrik*, 5. *Arnoud*, 6. *Hughe*, 7. *Wouter*, 8. *Herman*, 9. *Allaert*, 10. *Boudewijn*, 11. *Ijsbrand*, 12. *Vrancke*, 13. *Gheye*, 14. *A(de)lbert* 15. *Coenraet*, 16. *Roelof*. A női nevek közül az *Adelheid*, az *Aleid* (< *Adelheid*) és a *Geertrude* a leggyakoribb (VAN DER SCHAAR 1953: 99). A doktori értekezés írója sajnos nem közöl terheltségi számadatokat, de a dolgozatban máshol, és egyéb tanulmányíróknál is találunk utalást arra vonatkozólag, hogy a névanyag ebben az időben viszonylag gazdag volt, de csak kevés név tartozik az igazán terheltek közé. Így látja ezt HOPPENBROUWERS is: „Heusden (Észak-Brabant) környékén a XIV–XV. században megközelítőleg ötven nevet használtak a férfiak és harmincat a nők, de ezek közül is csak néhány volt igazán népszerű. Minden ötödik férfinak *Jan* volt a neve, minden ötödik nőnek pedig *Liesbeth*” (EBELING 1993: 54).

A női nevekről általában kevés szó esik, ami az ismert jelenségnek köszönhető: kevés lelhető fel a forrásokban. Mindenesetre annyi tanulsága van az utókorra maradt anyagnak, hogy e nevek között jóval hamarabb népszerűvé válnak az idegen nevek – körülbelül fél évszázaddal hamarabb, mint a férfinamek esetében. Fontos, hogy a névnek szép hangzása legyen, még ha a jelentését vagy annak eredeti viselőjét nem is ismerték. Az egyik legelső jövevénynév Hollandia tartományban a *Judith*.

1265-ben az Overijsseli Oklevéltárban található nevek alapján a húszból csak három személy nem visel germán nevet. Az Észak-Brabantban található Budel 1307-es adatai alapján a kép jelentős eltérést mutat. A 104 feljegyzett személyből 43-nak biztosan nem germán eredetű a neve. Érdekes, hogy a legmegterheltebb név 25 viselővel a *Johannes*, a második helyen pedig a germán *Hendrik* áll; minden harmadik *Aleyda* (< *Adelheid*), *Petrus* és *Theodoricus*, minden negyedik pedig *Gerhard*, *Wilhelm* és *Mette/a* (< *Mathilde*). Ezek a nevek VAN DER SCHAAR észak-hollandiai névanyagában is megtalálhatók.

Ami Friesland, Hollandia legészakibb területének adatait illeti, az 1400 előtti ófríz oklevelek személynevei szinte kivétel nélkül germán/fríz eredetűek, és csak a XV. század folyamán nagy tömegben érkező jövevénynevek szorítják háttérbe ezeket. A szintén északi mai Groningen és Drenthe tartományok ugyancsak az előbb vázolt utat járják be, s csak a XV. század második felétől fedezhető fel változás a források névanyagában (EBELING 1993: 24).

A kampeni városatyák okiratai (Overijssel tartomány) a XIV. század első feléből számos keresztnévet tartalmaznak. A germán nevek ebben főleg kétagú, nem rövidített formában fordulnak elő (*Boldewin, Engelbert*) az olyan egytagú nevek mellett mint *Ernst, Valke*. Hasonló a jövevénynevek alakja is: *Johannes, Claas* stb. Egyszóval az eredeti és jövevénynevek használati formái egyre jobban hasonlítanak a XIV. századi hollandban. Az olyan rövid, magánhangzóra végződő nevekről, amelyeket a nevezett forrásban például az *Asse, Bette, Dille, Elle, Femme, Henne, Jutte, Lamme, Mette, Nanne, Poppe, Tibbe* stb. képviselnek sokszor nehéz eldönteni, hogy vajon eredeti vagy jövevénynév lehet a háttérükben (EBELING 1993: 18). Mintha csak a HAJDÚ MIHÁLY által a FEHÉRTÓI KATALIN és BERRÁR JOLÁN névanyaga alapján készített listát látnánk: *Cemma, Facha, Migla, Ruga* stb., amelyeknek „több elfogadható megfejtése is lehet, de nem dönthető el, hogy melyik a valódi” (HAJDÚ 2003: 358). Mégis emeljünk ki egy nevet a lehetséges megfejtések illusztrálására. Az *Asse* név háttérében valószínűleg egy germán kétagú *ask* 'kőrisfa', *ans* 'isten', vagy *adel* 'nemes' szó rejlik, amely első tag lehetett, s erre az első tagra rövidült valamikor, s ehhez kicsinyítő képzőként a -z járult, amely, mint azt már fent is olvashattuk, igen produktív képző volt. Így jött létre az *Asse*, de emellett a forrásban még az *Assekin* forma is feltűnik, mégpedig a középkori hollandban nagyon gyakori -*kin, -kijn* kicsinyítő képzővel. A fentebb már vázolt, a germán névvaltozatok képzésében résztvevő, rövidítéssel létrejött alakok és képzők láthatóan ebben a korszakban is jelen vannak. Mivel ezek használata nem korlátozódik pusztán a megmaradt germán névkincsre, ezzel külön nem foglalkozom, de lényeges részét fogják képezni a későbbi vizsgálatoknak. Ebben a kampeni névanyagban van viszont néhány olyan germán név, amely VAN DER SCHAAR Észak- és Dél-Hollandiára vonatkozó gyakorisági listáján nem szerepel: *Everhard, Goswijn, Femme* és *Lubbrecht* férfinevek.

VAN DER SCHAAR nagyon meggyőző módon bizonyítja, hogy a germán nevek tömegével tűnnek el Hollandia tartomány régi forrásanyagaiból. Felsorolja, mely nevek nem találhatók meg az 1345 utáni anyagban. A lista többboldalnyi évszámmal jelölt nevet tartalmaz. A kiragadott példáimban az utolsó megjelenési évet is közlöm. *Adalmond* (±983), *Aia* (±983), *Bernulf* ((1054), *Dietwald* (855), *Heildeware* (1311), *Modrikin* (±983), *Ostina* (±1120), *Ricfrid* (±820), *Witet* (1116) stb. Eltűnésüket az is mutatja, hogy a családnevekben sem jelennek meg. Különösen a -*wolf*- nevek gyors kiveszése figyelhető meg. Az *Adolf* név is eltűnik a névkincsből 1293-ban, s csak századokkal később „importálják”, 1789 Hágában tűnik fel újra. Csak a hangátvetéses -*lof* forma marad meg néhány névben. A suffixummá vált -*olf* asszociációs mezeje kevésbé volt kellemes a középkori hollandban. A *snottolf* 'mocskos alak' szóban is ez található. Talán ez is hozzájárult az említett nevek kiveszéséhez. Az *Adolf* hányattatott sorsához az is hozzájárul, hogy a XX. század második felében ismét nem örvend túl nagy népszerűségnek. Több olyan név van, amely vélhetőleg ugyanígy, a második tag negatív jelentéstartalma miatt

tűnt el a holland névanyagból. Ilyenek például a *-grim* 'dühös', az *-agis-* 'rémület' szavakat tartalmazó nevek.

3.2. XV–VXI. század. — A XV. század második feléből gyűjtött heusdeni (Észak-Brabant) névanyagban feltűnik egy új, s ott igen gyakori germán férfinév: *Seger*, amely a későbbi mintavételekben már nem található – egyelőre nem tudni az időleges népszerűség okát. Emellett fokozódik a jövevénynevek elterjedése. HUIZINGA a drenthei 1500 előtt előforduló keresztneveket vizsgálva a következő germán neveket sorolja fel a tíz leggyakrabban előforduló között: *Henric*, *Roelof*, *Harmen* (= *Herman*), *Geert*, *Willem*, *Albert*, *Egbert* (EBELING 1993: 55). Ez utóbbi kivételével tehát a VAN DER SCHAAR felsorolásában szereplő nevekkel találkozunk. A gyakorisági sorrend első tíz nevéből hét tehát germán. Ne feledjük, Hollandiában az egyház ekkor még nem rendelkezik egyértelműen a névválasztásról, s nem teszi kötelezővé a bibliai, martirológiumi neveket.

Nem meglepő az a kép sem, amelyet ugyancsak HUIZINGA ismertet, a groningeni Ommeland leggyakoribb tíz nevét vizsgálván. Kilenc germán és fríz nevet sorol fel, s csak egyetlen egyházi név népszerű 1500 előtt ebben a forrásban, a *Johan*. Az első négy név ugyanolyan gyakorisággal fordul elő: *Eppe*, *Focko*, *Re(i)nke*, *Popkelo*, *Abel(o)*, *Azege*, *Duyrt*, *Ewe/o*, *Mennelo*; az *Abelo* némileg bizonytalan, mert germán és jövevénynév is lehet (EBELING 1993: 55). Az erősen rövidült névalakok a fríz névadásra jellemzők, sőt a mai holland keresztnévtárak ezeket fríz nevekként emlegetik (lásd pl. *Menno* > *Meine Voornamen* 2002). MIEDEMA is említi, hogy Frieslandban az egyházi nevek használata csak 1400 után észlelhető. (Voornamen 2002: 14.) Ám a jövevénynevek árama ezt a területet is eléri, ahogyan azt a későbbi mintavételek mutatják. A franekeradeeli (Friesland) 1511-ből és 1514-ből származó mintavétel leggyakoribb nevei között a következő eredeti neveket találjuk: 4. *Douwa* (fríz név) 6. *Ger(ri)t* 8. *Lyuwa* (< *Leeuwe*, fríz vagy germán név) 9. *Reyner(t)* 10. *Dirk* és *Sibrant*. A Groningen tartománybeli Ommeland legnépszerűbb tíz nevét 1553-ből és 1555-ből szintén rangsorolták; ezek közül nem jövevény: 5. *Geert*, 6. *Derck* (< *Diderik*), 8. *Harmen*, 9. *Willem* (EBELING 1993: 56). Ha visszatekintünk HUIZINGA 1500 előtti ommelandi neveire a bekezdés elejére, igencsak feltűnő változást észlelünk. Más nevek a gyakoriak, de mégis a névkincs legrégibb rétegéből kerülnek ki. A rövid, becézett változatok népszerűsége mintha csökkenne.

A Groningentől és Frieslandtól viszonylag messze, délen fekvő Sittardból (Limburg) az 1588 és 1623 közötti évekből állnak rendelkezésre gyakorisági adatok. A nevek formája a katolikus hagyományokhoz híven latinos. Az első tizenegyben a következő germán neveket találjuk terheltségi százalékkal: 3. *Henricus* 6%, 4. *Wilhelmus* 5,1%, 6. *Gerardus* 3,5%, *Arnoldus* 2,8%; *Leonardus* 2,7%. A leggyakoribb női nevek közül egyet találunk germán eredettel: 8. *Gertrudis* 4,6% (EBELING 1993: 56). A *Leonard* germán szentnévként őrződött meg, s hogy itt bukkan fel az VAN DER SCHAAR véleményét igazolja, mely szerint e név igazán a XVI. században vált népszerűvé (VAN DER SCHAAR 1953: 72).

3.3. XVII–XVIII. század. — A XVII. század első feléből három adattár áll a rendelkezésünkre. Leeuwaarden (Friesland) református anyakönyveinek névanyaga 1603-tól 1612-ig, Edam-Volandam (Észak-Hollandia tartomány) anyakönyvei az 1628-tól 1653-ig terjedő időszakból, és a kerkradei (Limburg tartomány) katolikus anyakönyvek

1615-től 1657-ig. A gyakorisági listákat vizsgálva azt látjuk, hogy az első tíz a fríz és holland keresztnév között csak igen kevés eltérés található. Edam-Volendamban a *Harmen* és *Douwe* nincs a vezető tízben, Leeuwardenben viszont a *Wilhelm* hiányzik. Ennyi a különbség a két északi város között. A déli, katolikus régióban viszont a *Leonardus* és az *Arnoldus* a két leggyakoribb germán név. Tudjuk, hogy a *Leonardus* mint germán szentnév maradhatott fenn évszázadokon át. Nagyon érdekes adat, hogy noha a kerkradei templom védőszentje *Lambertus* germán szent, a 728 fiúgyermekből, akik itt kereszteltek mindössze öt kapta ezt a keresztnévet! (EBELING 1993: 57.)

Ami a három névanyag leggyakoribb női neveit illeti, az összhang sokkal nagyobb, mint a férfinevek esetében. Az első tíz név nagy része jövevénynév, de *Geertruida*, germán szent neve mindegyik forrásban szerepel, emellett a csak Edam-Volendamban előforduló *Wendelmoed*, valamint a kerkradei *Adelheid* germán eredetű. Az Edam-Volendamból összegyűjtött névanyagot statisztikailag vizsgálva DE MOEL megjegyzi, hogy: „Ha a 17. századi tíz leggyakoribb férfinevet vesszük, láthatjuk, hogy ezek igencsak terheltek: *Johannes*, *Cornelis*, *Nicolaas*, *Petrus*, *Jacob*, *Diederik*, *Hendrik*, *Gerhard*, *Simon* és *Wilhelm* nevet a bejegyzettek 75%-a visel” (DE MOEL 1974: 11) E tizből tehát négy germán név (*Diederik*, *Hendrik*, *Gerhard*, *Wilhelm*), s ez a lista még a XX. század elején is érvényes, persze a sorrendben történtek változások. A XVI. század közepének leggyakoribb neveit tartalmazó ommelandi lista (szintén észak, Groningen) csupán egy névben tér el most felsoroltaktól, s ez edami listából hiányzó *Harmen*, Ommelandban viszont nincs *Hendrik*.

Összefoglalva a fentieket azt mondhatjuk, hogy világos különbség a germán nevek életét illetően csak abban mutatkozik, hogy a *Leonardus* délen az első tízben van, de az edami névanyagban még az első harminc név közé sem kerül be.

Az ország különböző részeiből, és különböző korokból származó forrásokból összegyűjtött névanyag azt bizonyítja, amit a magyar vagy más névanyagból már sejt-hetünk, s amiről a fentiek is szólnak: lassan a jövevénynevek veszik át a „hatalmat”, s a női neveknél mindez hamarabb megtörténik. Az alábbi táblázat jól láttatja a változásokat. Minden adat Észak- és Dél-Hollandiából való, kivéve Zeistet. (Van der Schaar 1953: 106.)

Hely	Időszak	Germán és jövevénynév viszonya	
		férfi	női
Alkmaar	1108	7 : 1	
Alkmaar	1116	77 : 0	
Egmond	1162	15 : 1	
Dordrecht	1284	11,5 : 1	1,5 : 1
Noord-Holland	1311	11 : 1	
Dordrecht	1390–1424	11 : 7	2 : 3
Leiden	1390–1434	11 : 10,4	6 : 11
Hoorn	1390–1450	1,2 : 1	3 : 1
Amsterdam	1427–77	14 : 9	3 : 2
Hoorn	1450–1500	27 : 26	12 : 5
Gouda	1456–66	5 : 4	
's-Gravenzande	1501	1 : 1,5	1 : 3

Delft	1506–20	1 : 24	2 : 3
Zeist(Utrecht)	1599	1 : 2	
Amsterdam	1673	1 : 2,8	
Vlaardingen	1677	1 : 3	0 : 6
Ijsselmonde	1681	1 : 2,6	1 : 8
N. Schermer	1690–1727	1 : 2,8	1 : 2,2

A táblázatból kitűnik, hogy a férfinevek körében a jövevénynevek száma először a XVI. század első évében haladja meg a germán neveket, a női neveknél ez már a XIV. század elejéről adatolható. Legalábbis VAN DER SCHAAR gyűjtése alapján, és ha a kevés női és a sokkal nagyobb számú férfinévi adat ezt az eredményt nem fordítja el! Ennek az időbeli eltérésnek többféle oka lehet. A női neveknél például fontosabb a jó hangzás, amely a jövevénynevekben talán vonzó lehetett. Emellett az merül még fel VAN DER SCHAAR könyvében, hogy a női nem úgy az öltözködési divat terén, mint a nevek esetében előtte jár a férfiaknak (1953: 42). Az ország északi vidékéről általánosságban is elmondható, hogy jobban őrzik a tradíciót, mint Hollandia más részein. Itt a fríz típusú nevek még hosszú ideig népszerűek a lakosság körében. Ez azért lehet így, mert ez a vidék fekszik a legmesszebb, azaz a délről jövő kulturális változások nehezebben, később érik el. A kétfagú germán nevek rövidített formában vagy kicsinyítő képzővel való használata is igen jellemző erre. Ezek a rövid nevek találhatók meg az Észak-Hollandiára nagyon jellemző családnévben is. Rengeteg olyan germán és jövevénynév is van, amely egyáltalán nem fordul elő az Amszterdam-Haarlem vonaltól északra. Délebbre gyakori *Barbara, Daniel, Erasmus, Hadewig, Karel, Olivier, Stephanus* stb. név. De VAN DER SCHAAR gyűjtésében olyan neveket is felsorol, amelyek kizárólag Észak-Hollandiában fordulnak elő: *Adde, Bertke, Dadde, Everger, Hem, Reimbert, Wobbe* stb. (VAN DER SCHAAR 1953: 30).

3.4. A XIX. század. — XIX. század eleji névanyag szintén Franekeradeelből áll rendelkezésünkre 1811–1812-ből. MIEDEMA vizsgálódása sajnos csak a férfinevekre terjed ki. A gyakorisági lista első tíz helyén a következő germán nevek is megtalálhatók: 5. *Gerrit* 6–10. *Dirk, Hendrik, Sibren* (< *Sibrand*) (EBELING 1993: 58). Ha visszatekinünk a 300 évvel ezelőtti gyakorisági listára Franekeradeelből (l. 3.2. alatt), azt látjuk, hogy az akkor népszerű germán nevek jelentős része a XIX. század elején is tovább él.

Az e századi névanyagot vizsgálva összegyűjtötték még Reusel (Észak-Brabant) leggyakrabban használt neveit. A szerző a terheltséget illetően csak az első öt nevet vizsgálja, az 1821 és 1902 közötti évekből. Arra az eredményre jutott, hogy az eddig megszokott tíz „csúcstartó” név körében több változás is lezajlott. A jövevényneveket megint csak nem elemezzük, viszont érdekes módon a lista tartalmaz egy eddig nem olyan gyakori germán szentnevet. A *Ludovicus* (*Lodewijk*) VAN DER SCHAAR szerint már a XII. századtól egyre elterjedtebb (VAN DER SCHAAR 1993: 84). A nők leggyakoribb nevei ebben a században már kivétel nélkül egyházi nevek. Ebből a századból más gyűjtés sajnos nem áll a rendelkezésemre.

3.5. A XX. század első fele. — Ezt a századot érdemes két részre osztanunk, ugyanis annak körülbelül a derekán, de inkább a 70-es évek elejétől szembeötlő változás tapasztalható a névdivat terén. Az első vizsgálandó lista a 1927–47 között adott első

keresztneveket tekintí át Brakkensteinböl (Gelderland). A számunkra most fontos nevek terheltségi százalékkal a következők: 2. *Wilhelm(us)* 9,3%; 3. *Hendrik(us)* 7,7%; 6. *Gerardus* 6,2%. A női nevek között ott találjuk a következőket: 3. *Wilhelmina* 6,5%; 5. *Hendrika* 5,5%; 7. *Geertruida* 4,8%. (EBELING 1993: 60.)

A másik adattár Groningen tartományból, Slochterenből való 1954-ből. A vezető tizenegy férfinév között ott találjuk ezt a hat (!) germán nevet: 2. *Hendrik* 10%; 4. *Gert* 5%; 6. *Harm* (< *Herman*) 3,2%; 7. *Arend* (< *Arnout*) 2,8%; 10. *Albert* (< *Adelbert*) 1,8% és *Roelf* (< *Rudolf*) 1,8%. A tizenegy leggyakoribb női név közül négy germán: 5. *Aaltje* (< *Adelheid*) 3,6%, 6. *Dirkje* 3%, 7. *Wilhelmina* 3%; 9. *Hendrika* 2,4%. (EBELING 1993: 60). Figyelemre méltó, hogy az *Aaltje* kivételével ezek e női nevek képzővel alakultak létező, és általában a leggyakrabban is adott férfinamekből (EBELING 1993: 61). A felsoroltakon végigtekintve láthatjuk, hogy e gyakorisági lista élbolyában szereplő germán nevek az előző századokkal összehasonlítva csak kis mértékben térnek el, s már sokszor leggyakoribbként felsorolt „nagy túlélők” a XX. században sem mellőzöttek.

Lássuk most már, hogy milyen következtetéseket vonhatunk le az elemzett tizenkét, az ország legkülönbözőbb részeiből származó gyakorisági listájának vizsgálatából: Kampen 1316–54; Heusden 1450–1500; Drenthe 1500 előtt; Franekeradeel 1511 és 1514; Ommeland 1553 és 1555; Sittard 1588–1623; Leeuwarden 1603–12; Kerkrade 1615–57; Edam-Volendam 1628–53, 1704–28, 1779–1803; Franekeradeel 1811–12; Reusel 1821–1902; Brakkenstein (Nijmegen) 1927–47; Slochteren 1954.

A tizenkét helyről, de tizenhárom mintavételből hatszáz év legmegterheltebb neveit végigtekintve a germán nevek részvételét illetően a következőket látjuk. Tizenkét mintavételben fordul elő a *Gerhard* alapalak. Tizenegyszer találjuk az elsők között a *Hendrik* nevet. Hét mintavétel tartalmazza a *Wilhelm*-et, hatban van jelen a *Diederik* és *Herman* vagy valamelyik alakváltozata. Öt listán van jelen az *Arnout*, a *Leonard* pedig három. A többi, fentebb említett germán név egyszer vagy kétszer fordul elő az ország bizonyos részein, egyes korszakokban. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a *Gerhard*, *Hendrik*, *Wilhelm*, *Diederik* és *Herman* nevek az ősi germán névadásnak a közelmúltig legnépszerűbb képviselői, amelyek századokon át igen kedveltek voltak. De miért éppen ezek a nevek fordulnak elő a legnagyobb arányban? A válasz nem könnyű. Ami a *Dirk*/*Diederik* és *Willem*, *Hendrik* neveket illeti, talán a holland grófi háznak köszönhető, ahol ez a név igen kedvelt volt. De azt már nehezebb megmagyarázni, hogy a *Willem* miért volt olyan gyakori Franciaországban és Angliában, hiszen nem volt olyan széles körben ismert szent, aki ezt a nevet viselte. S annak is mindenképpen van valami oka, hogy a grófi családokban és uralkodóházakban oly népszerű volt. Annyi bizonyos, hogy a név sokat veszített popularitásából azzal, hogy a későbbi uralkodók körében már nem volt olyan gyakori. A paraszti családokban még sokáig megtartotta népszerűségét, s erről a nagy számú ebből képzett családnév is tanúskodik. Érdemes annak is utánanézni, mi áll ezekről a nevekről VAN DER SCHAAAR utónévkönyvében (2002). A *Gerhard* több szentnek is neve, nemcsak Hollandiában. A *Hendrik* mint uralkodók neve nagyon népszerű a német, francia és angol uralkodóházban, s főleg a arisztokrata körökben kedvelt. A *Wilhelm*/*Willem* először szentnévként terjedt el, majd számos uralkodó viselte ezt a nevet. A kormányzó Orániai Vilmos (Willen van Oranje), „a haza atyja” iránt érzett tisztelet sem közömbös tényező a név megőrzésében. A *Diederik* nevet németalföldi grófok

viselték, s már a kora középkorban igen kedvelt. Érdekes viszont a *Herman*, hiszen ez a név nem fordul elő az előző nevekhez hasonló gyakorisággal a felső társadalmi rétegben.

A források, amelyekben női nevek is találhatók, a szokott módon jóval kisebb számúak, mind időben mind térben. Hat olyan gyakorisági listát említettem a fentiekben, amelyek női neveket is tartalmaznak: Sittard 1588–1623; Leeuwarden 1603–12; Kerkrade 1615–57; Edam-Volendam 1628–53, 1704–28, 1779–1803; Brakkenstein (Nijmegen) 1927–47; Slochteren 1954. A gyűjtések gyakorisági listáinak élén mindenütt ott van a *Geertruida*, négyszer pedig az *Adelheid*. Ez a két germán név a legkedveltebb a női nevek körében. Mindkét név szent neve is volt. Az *Adelheid* nevet viselte II. Rudolf lánya, aki híres volt jámborságáról és bölcsességéről.

1947-ben népszámlálás volt Hollandiában. Ennek adatai alapján GERRITZEN az ország minden tájáról származó 84000 személy első keresztnévét vizsgálta (a sokszor három-négyből). Ez a névanyag a megközelítőleg 1870-től 1947-ig terjedő időszak névadási szokásaira derít fényt. A doktori disszertáció a huszonöt leggyakoribb férfi és női nevet vizsgálja (egyébként 2714 női és 1999 férfinevet tartalmazott a mintavétel). A huszonöt férfinév közül kilenc, alapalakot számolva hat germán eredetre vezethető vissza: 3. *Hendrik*, 5. *Willem*, 7. *Gerrit* (< *Gerard*), 12. *Dirk*, 13. *Hendrikus*, 14. *Wilhelmus*, 15. *Gerardus*, 19. *Albert*, 23. *Harm* (< *Herman*). A nők nevei között hat germánt találunk, bár ha itt sem számoljuk külön a változatokat, akkor négy a germán alapalakok száma: 6. *Wilhelmina*, 8. *Hendrika*, 11. *Aaltje* (< *Adelheid*), 16. *Geertruida*, 17. *Geertje* (< *Geertruida*), 25. *Hendrikje*. (GERRITZEN 1998: 8.) Ezek a nevek szintén igazolják az eddig olvasottakat. Tekintélyes részét képezik a névkinsnek. Ami talán kissé zavaró, hogy egyes alapalakok és azok kicsinyítő képzővel (-[t]je) képzett, latinus vagy rövidített formái külön névként szerepelnek. Ezek azonban valóban hivatalos nevek, s holland keresztnévállományban teljesen megszokottak. GERRITZEN alapalak szerinti gyakorisági mutatót is készített, amely azt tárja elénk, hogy a *Hendrik*, *Wilhelm*, *Gerard* stb. nevet és ezek alakváltozatait hányan kapták. A *Hendrik*-nek például a férfi- és női nevek körében összesen 110 változata él, s ezt a 84 000-ből 4770 személy viselte, a *Wilhelm*-nek 62 és 3467-en kapták (GERRITZEN 1998: 10).

A holland névadásban, névdivatban tehát – mint ahogy ez más népek esetében is – különbségek mutatkoznak az ország különböző területeit összehasonlítva, legalábbis a középkorban. Északon még jó ideig jelen vannak az eredeti germán és kisebb számban fríz nevek, amikor az ország déli részén ezeket felváltják a beáramló jövevénynevek (VAN DER SCHAAR 1953: 120). A különbségek háttérben lehet még, hogy az ország különböző helyein más és más szent tisztelete kapott hangsúlyt. GERRITZEN is utal a területi különbségekre mondván, hogy az is általános tapasztalat, hogy az ország nyugati részét mindig hamarabb áthatják az új divathullámok, mint más régiókat (GERRITZEN 1998: 6).

3.6. A XX. század második fele. — A 60-as években olyan nagymértékű változás játszódik le a névadásban, hogy az ezredforduló felé már hiába keresnénk az első tízben a germán neveket. Az internetes „toplistákon” jól nyomon követhető, hogy a jövevénynevek divatjának óriási hulláma járta a holland keresztnévkinszet. Joggal merül fel bennünk a párhuzamba állítás lehetősége a keresztnév felvételekor lejátszódott névhasználati módosulásokkal, hiszen a már megszokott, a névörökléssel egyhangúsodó, egyre

zártabbá váló névrendszer ismét idegen eredetű elemekkel bővül, s válik nyitottá. Igaz, a középkori és a XX. századi új áramlat kulturális, történelmi háttere más, s az sem kétséges, hogy míg az első többé-kevésbé kötelezővé tette a jövevénynévek választását, a pár évtizeddel ezelőtti a névadók saját döntésének eredménye.

Lássuk hát az 1993-as listavezetőket minden kommentár nélkül. Ebben az évben a fiúk legtöbbje a *Stefan, Michael, Mark, Tim, Peter, Tom, Jeroen, Martijn, Patrick, Robin, Kevin, Brian, Erik, Bas* és *Danny* nevet kapta, a lányoknál pedig az *Anna, Stefanie, Laura, Susan, Lotte, Nicole, Manon, Sanne, Daniëlle, Denise, Iris, Mandy, Jessica, Kim, Karin, Melanie* és *Rianne* volt a legnépszerűbb (EBELING 1993: 62). Egy 1975-ös alkmaari felmérés leggyakoribb nevei között még ott van *Wilhelmus, Wilhelmina* és *Geertruida*, de 1980-ban már nem találunk germán nevet, igaz, ez a két utóbbi nem országos felmérés. Érdekes még, hogy egy szintén 1975-ös almelo-i (Overijssel), csak a női névadást vizsgáló dolgozatban a kislányoknak adott legnépszerűbb nevek körében öt germán is van, igaz, a *Gesina* a *Geertruida* alakváltozata, de hivatalos név, külön névnek tekintendő. A másik három: *Henrdika, Wilhelmina* és *Aleida* (< *Adelheid*). Érdekes, hogy bár azt tapasztaltuk, az északi országrész jobban ragaszkodik a tradíciókhoz, mégis ennyi hagyományos névvel találkozunk ebben a régióban is. A lista kissé becsapós, ugyanis ezek a nevek általában holtversenyben állnak az olyan nevekkal, mint a *Nicole* és a *Nata(ch)ja* (EBELING 1993: 64).

1995-ben a NIPO (Holland Közvélemény-kutató Intézet) telefonos közvélemény-kutatást végzett a holland lakosság körében. Arra voltak kíváncsiak, hogy a szülők mi alapján választottak nevet gyermeküknek. Csak egy egyértelmű választ fogadott el az intézet. Így 1523 kislány és 1623 kisfiú nevének motivációját sikerült összegyűjteni az ország minden régiójából, és mindenféle társadalmi rétegből. A motivációk rangsorolását GERRITZEN végezte el. A huszonnyolcféle válaszlehetőség közül most csak azokat emelem ki, amelyek a legközvetlenebb módon kapcsolódnak a témánkhoz.

A motivációk gyakorisági ranglistájának 6. helyén áll a „külföldi név”, a 10-en a „holland név”, a 15. helyen végzett a „név jelentése”. Ami a 10. helyet illeti, ebben a csoportban találjuk a germán neveket is. A mai névadásra persze nem ez a legjellemzőbb, épp ezért előzi meg ezt kilenc más motiváció, olyanok, mint a jó hangzás, a különlegesség vagy hírességtől kölcsönzött név, nem is beszélve a külföldi név kategóriáról. (GERRITZEN 1998: 103.)

A XX. század közepéig azt láthattuk a forrásanyagban – már ahol adódott összehasonlítási lehetőség –, hogy az északi régió ragaszkodik a hagyományos, s ezen belül germán nevekhöz. Nos, a XX. század végére ez a rend is megdőlni látszik, ugyanis a GERRITZEN által régiókra bontva is elemzett motivációs rangsor alapján az alábbiakat látjuk. A női nevek esetében a „holland név” választását a keleti és nyugati régiónak 1,9%-a tartja fontosnak, s csak a déli települések és a három nagyváros (Amszterdam, Rotterdam, Hága) után utolsóként végez észak 1,4%-kal. Eszerint itt lenne a legkevésbé fontos a hagyományos név? Nincs ez másként a férfineveket tekintve sem! Az északi régió az utolsó 1,3%-kal, s kiugróan magas 5,6% a „holland név” választása Nyugat-Hollandiában, ahol a legnagyobb városok találhatók. Csemegeként álljon itt néhány egészen friss adat a gyakorisági lista éléről 2001-ből, amikor is Hágában, Rotterdamban

és Utrechtben a *Mohammed* volt a leggyakoribb név, 2003-ban pedig már Amszterdamot illetően is ugyanez a meglepő statisztika látott napvilágot (l. Internet i. h.).

A fentiekből már világossá vált, hogy a kereszténység felvételével és az utóbbi évtizedekben hasonló típusú változás zajlott le a holland névadás történetében. Mindkét „fordulat” során megváltozott a divatos nevek eredete: idegen nevek kerültek a névkincsbe: a középkorban görög, latin és héber eredetűek, a 80-as és 90-es évektől pedig amerikaiak, angolok, franciák, skandinávok, törökök, arabok – és még sorolhatnánk.

Hogy mégse álljanak mindenféle összehasonlítás nélkül a leírtak, vessünk néhány pillantást a HAJDÚ MIHÁLY által közölt német névtörténetre. A hollandról és a németről azt jegyzi meg, hogy „a személynevek kialakulása is hasonlatos a két nyelvben” (HAJDÚ 2003: 252). Olvashatjuk azt is, hogy a német nyelvterületen szintén sok a germán etimónú szentnév, de természetesen nem mindegyik egyezik meg a holland névanyaggal (*Adalbert, Henricus, Cunegunda*). 1400 körül is hasonló a legtöbbször használt nevek között a germán nevek aránya, sőt maguk a nevek is sok egyezést mutatnak (*Heinrich, Konrad, Dietrich, Albert, Ludwig, Bernhard* stb.) A XVI–XVII. században is sok hasonlóságot fedezhetünk fel a gyakori német és holland nevekben (*Hermann, Wilhelm, Ludwig, Bernhard*), de a holland névanyag leggyakoribb férfinévei közül hiányzik például a *Burkhard, Ulrich, Berthold*, a női nevek közül pedig a *Bertha* nem gyakori a holland névkincsben. Az 1900-ban legkedveltebb nő- és férfinévek is sok hasonlóságot mutatnak, s abban is hasonló fejlődés látszik, hogy az 1960-as évek után közölt gyakorisági listákon csak egy-két germán név szerepel, s 2000-ben már szintén csak jövevényneveket találunk az egész Németországra vonatkozó névlistán. (HAJDÚ 2003: 239.)

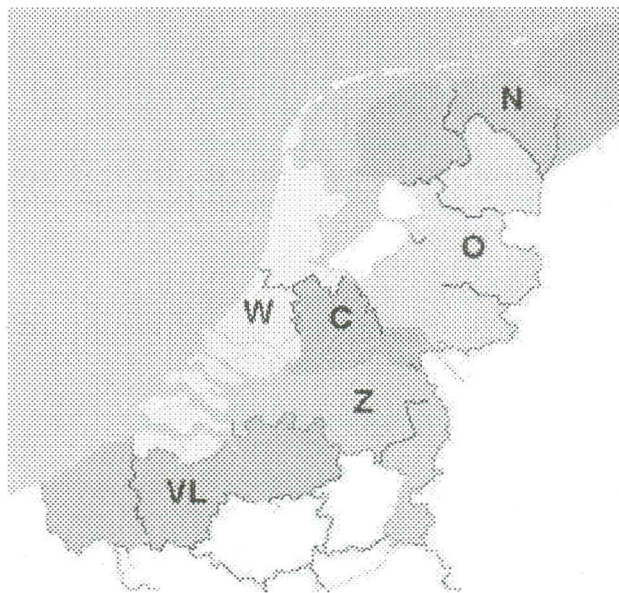
4. Tudjuk, a társadalmi hovatartozás jelentős hatással van a névválasztásra, arról azonban nem számolhatok be, hogy a fenti vagy más mintavételek alapján mélyreható kutatást végeztek volna e terén a holland névtanósok. Csupán néhány, egymástól független kijelentés olvasható egy-egy vizsgálatban. Bár 1963-ban volt egy olyan néprajzi tanácskozás, amelynek az egyik kérdése a csöppet sem szégyenlős holland szellemben fogalmaztatott meg: a „Meg tudjuk-e mondani egy gyermek neve alapján, mennyit keres az apja?” kérdés elhangzása óta sem jelent meg erről a kérdéstről tanulmány. Az éppen csak említett doktori dolgozat, amely az alkmaari születési anyakönyveket dolgozza fel 1965-ből és 1981-ből, egy olyan kérdést is felvett a vizsgálódási pontok közé, hogy mi a szülők foglalkozása. Számunkra csak egy végkövetkeztetés fontos. Főleg magasabb társadalmi státusú szülők választanak gyermekeiknek hagyományos nevet, tehát germánt, vagy más, már hosszú idő óta a névkincs részét képező jövevénynevet (DAMSTRA 1987: 35). DOREEN GERRITZEN (Amszterdam, Meertens Intézet) szóbeli közlése is ezt az eredményt igazolja.

A XX. századot megelőző korokban gyakori germán nevek fennmaradásának is bizonyos társadalmi rétegek állnak a hátterében, amint azt már fentebb említettem. Elősegíthették ezt a megőrződést a gazdag, befolyásos személyiségek, vagy az uralkodóház és környezetének tagjai (*Dirk, Willem, Hendrik* stb.), germán nevű szentek (*Geertruida, Hubertus, Leonard* stb.). MEERTENS szerint mindez azzal van összefüggésben, hogy a nemesség, és a köreiből kikerülő papság nem törekedett a bibliai, martirológiumi nevek használatára. Sokkal inkább élt ezekben a körökben – már a nagyon korai időktől – az a

szokás, hogy a nemzetségről nemzetségre öröklődő neveket életben tartásák (Voornamen 2002: 14).

Térkép: régiók és tartományok Hollandiában (www.keesn.nl/names)

- C Hollandia középső része:
Utrecht tartomány és
Gelderland déli része
- N Észak: Friesland,
Groningen
- O Kelet: Drente, Overijssel,
és Gelderland keleti
része
- W Nyugat: Zeeland, Észak-
Hollandia és Dél-
Hollandia tartomány
- Z Dél: Észak-Brabant és
Limburg
- VL Flandria

Irodalom:

- EBELING, R.A. 1993. *Voor- en familienamen in Nederland. Geschiedenis, verpreiding, vorm en gebruik*. Centraal Bureau voor Genealogie, Groningen 's-Gravenhage.
- BAÁN KÁLMÁN 1944. *Ősi magyar személynevek*. Budapest.
- DAMSTRA, R. 1987. *Zogenaamd zogeheten. Voornamen in het dagelijks leven*. Uitgeverij BZZTôH, 's-Gravenhage
- GERRIZTEN, DOREEN 1998. *Voornamen. Onderzoek naar een aantal aspecten van naamgeving in Nederland*. Doktori értekezés, Amsterdam
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- INTERNET = www.voornamelijk.nl
- KÁLMÁN BÉLA 1989. *A nevek világa*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- MOEL, C. J. DE 1975. *Doopnaamgeving in Edam-Volendam in de 17e en 18e eeuw*. In: *Bijdragen en Mededelingen van de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis van de koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam XXIX*. 5–18.
- SCHAAR, JOHANNES VAN DER 1953. *Uit de wordingsgeschiedenis der Hollandse doop- en familienamen*. Van Gorcum & Comp. N.V, Assen.
- WAL, MARIJKE VAN DER 1992. *Geschiedenis van het Nederlands*. Uitgeverij Het Spectrum B.V., Utrecht.

DÚRÓ ERZSÉBET